

Vern mot overgrep

Forebygging og håndtering av seksuelle overgrep mot utviklingshemmede

John-Ingvard Kristiansen
Seksjon for likestilling og inkludering
Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet

FAGDIREKTORAT FOR LIKESTILLING OG IKKE- DISKRIMINERING

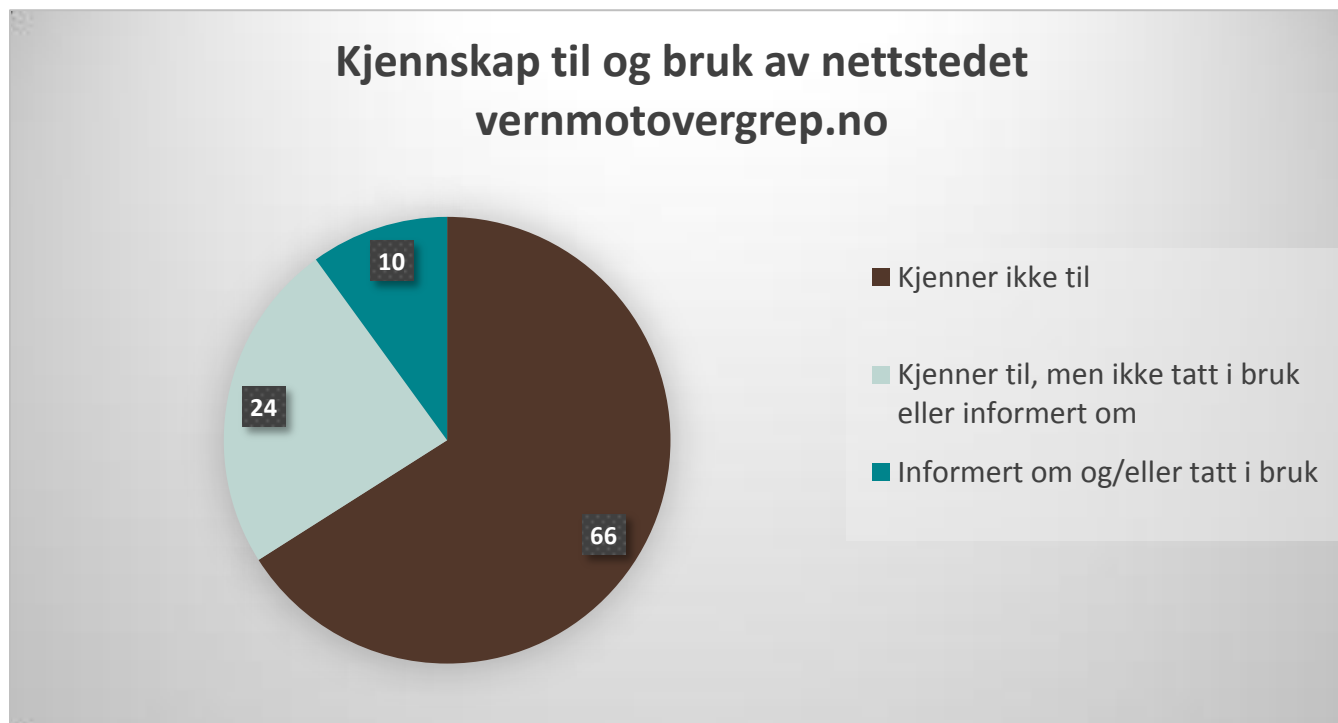
- Nedsatt funksjonsevne
- Kjønn
- Seksuell orientering og kjønnsidentitet/uttrykk
- Etnisitet og livssyn
- Sektorovergripende
- Økt kompetanse i statlig sektor og kommunene

RETNINGSLINJER VED SEKSUELLE OVERGREP MOT VOKSNE MED UTVIKLINGSSHEMMING

- Bakgrunn og oppdraget
- Sårbarhet
- Kort presentasjon av retningslinjene med tilhørende materiell
- Bruk av retningslinjene:
  - må settes i et system
  - avhengig av kompetanse – implementering
  - avhengig av personlig ansvar
- Taushetsplikt, avvergeplikt
- Retningslinjer: Akutt
- Retningslinjer: Mistanke
- Dokumentasjon/rapport
- Diskusjon
- Veien videre
  - Bufdir
  - Virksomheten?

VERNMOTOVERGREP.NO

Hvorfor?

«Det er ikke nødvendig med prosedyrer
for vi har ikke vært borti det.»

«Vi er en liten og oversiktlig kommune»

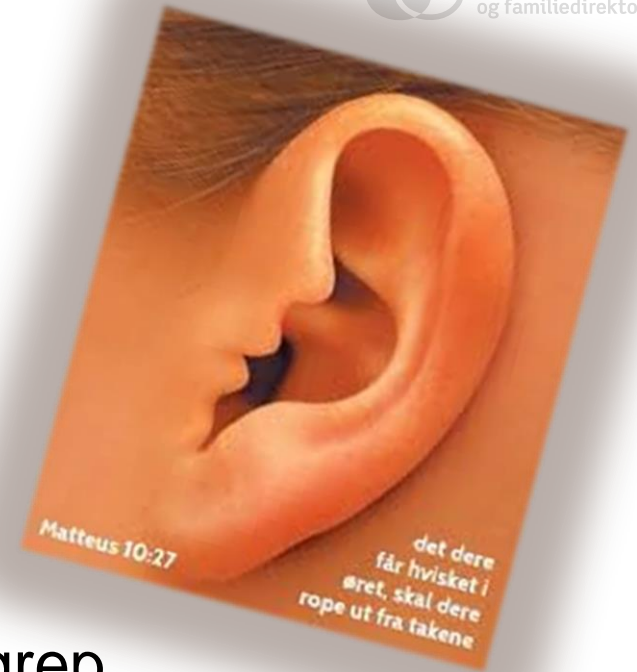
«Vi har god oversikt over innbyggerne
våre»

«Vi er en liten kommune (...) det er kort
vei mellom tjenestene»

NÅR...

Vi vet de gir effekt.

- Når det avdekkes flere overgrep
- Når det avdekkes også andre typer overgrep
- Når en stor kommune kan si at de har tredoblet antall saker til barnehuset etter at ansatte fikk opplæring i retningslinjene

SÅRBARHET

- Sannsynligvis flere overgrep enn for andre.
Usikre tall
- Lite rapportering
- Lett offer
- Lite troverdig
- Kan ikke regler
- Kan ikke lovverk

- Slipper mange inn på intimsonen
- Få fortrolige
- Lett å kjøpe
- Det kan være at personen ikke forstår det er begått overgrep
- Har problemer med å kommunisere det
- Kan være i et avhengighetsforhold til den som begår overgrepet
- Har blitt truet eller manipulert til å tie

TO GRØFTER Å GÅ I:

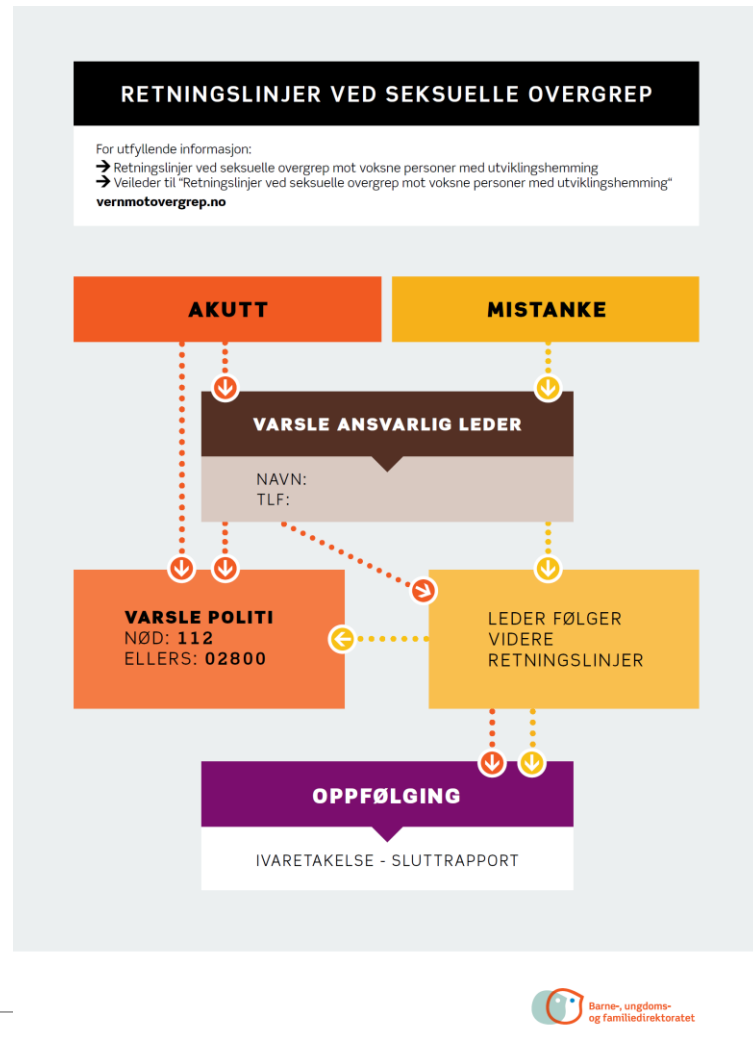
- Å tro at overgrep ikke skjer
- Å tro at overgrep skjer over alt

HVA FINNES PÅ VERNMOVERGREP.NO

- Fremgangsmåte
  - Akutt
  - Mistanke
- Opplæringsmateriell
- Fagstoff
- Lenke til fagbok
- Lenke til kurs
- Bestillingsside

VERN MOT OVERGREP PLAKAT

GUIDELINES ON SEXUAL ABUSE OF ADULTS WITH INTELLECTUAL DISABILITY

Retningslinjer

Ved seksuelle overgrep mot voksne med utviklingshemming

VERN MOT OVERGREP VEILEDER

Veileder

Til «Retningslinjer ved seksuelle overgrep
mot voksne med utviklingshemming»

vernmotovergrep.no

VERN MOT OVERGREP LETTLEST

Hvis noen har gjort et overgrep mot deg, har du rett til:

- å få hjelp
- å bli trodd
- å bli beskyttet mot nye overgrep

Hvis noe ulovlig har skjedd vil politiet undersøke saken.

3

Noen det kan være lurt å kontakte:

Hvis du eller noen andre trenger hjelp med én gang, kan du ringe:

Politi
112

Ambulanse
113

For å få hjelp og råd kan du også kontakte:

- Legevakten
- Voldtektsmottaket
- Statens Barnehus
- Krisesenteret
- Senter mot incest
- Habiliteringstjenesten

Du kan også ringe: _____

på telefon: _____

vernmotovergrep.bufdir.no

6

Vern mot overgrep

Noen kan hjelpe deg!

Du skal være trygg både hjemme og ute

1

Vett på nett

Tips og råd ved bruk av internett

Forbudt på nett

Det finnes lover som sier noe om hva du kan gjøre og si på internett.

Hvis du bryter loven, kan du bli straffet.

Det er forbudt å true noen på nettet.

Det er forbudt å true noen til å gi deg penger eller andre ting av verdi.

Det er forbudt å dele eller spre bilder eller film av andre på nett uten at han eller hun har gitt samtykke – sier det er greit.

Det er forbudt å få noen under 18 år til å sende nakenbilder eller seksualiserte bilder av seg selv.

HVORDAN BRUKE RETNINGSLINJENE

- System
- Kompetanse - implementering
  - Ledernivå
  - Tjenesteyternivå
  - Hos den utviklingshemmede
    - Om seksualitet og grenser
    - Om rettigheter og retningslinjer
- Personlig ansvar

KOMPETANSE - IMPLEMENTERING

- Ledernivå
  - Gjennomgå veileder
  - Mulighet for kurs, e-læringskurs ol.
- Tjenesteyternivå
  - Personalsamlinger med øvelser
  - Bruk vernmotovergrep.no og case
- Hos den utviklingshemmede
  - Om seksualitet og grenser **KIS**
  - Om rettigheter og retningslinjer

PERSONLIG ANSVAR

DU SER DET IKKE FØR DU TROR DET!

1) Forandring i atferd

- Isolasjon
- Konsentrasjonsvansker
- Passivitet
- Aggressivitet rettet mot seg selv eller andre.
- Reagere uvanlig på vanlige hendelser (smak, lyd, lukt, bevegelser, og lignende).

2) Kroppslige, somatiske tegn

- Vondt i hodet og magen
- Stramme muskler
- Ofte urinveisinfeksjon
- Urenslighet for urin og avføring, søvnproblemer
- Uforklarlig vekttap
- Gjentatte mareritt,
- Tannråte
- Blåmerker.
- Uforklarlig redsel for fysisk eller gynekologisk undersøkelse,
- Vaginalt eller analt traume
- Seksuelt overførbare sykdommer.

3) Redsel for personer eller arenaer som tidligere har vært trygge

- Vegrer seg for å forlate et sted eller gå til steder hvor overgriper befinner seg
- Viser redsel ved nærvær eller omtale av en bestemt person.

4) Overdreven seksualisert atferd

- Bruke konkrete ord og uttrykk som ikke harmonerer med personens alder og kunnskapsnivå
- Personen kan også tvinge seg på andre på en tvangspreget måte.

5) Regresjon

- Gå tilbake i utvikling og viser mindre selvstendighet
- Vedkommende kan begynne å tisse på seg
- Ha problemer med å huske ord som han/hun ellers har kunnet og/eller begynne å stamme.

6) Depresjon og tristhet

TAUSHETSPLIKTEN

- Vern mot spredning av opplysninger. Innenfor flere lovverk.
- Samtykke og samtykkekompetanse
- Søke råd med anonym sak
- Anmeldelse krever ikke taushetsplikt
- Er du i tvil, journalfør hvem du kontakter

- Perspektivendring:
  - Fra: Hvorfor si noe
  - Til: Hvorfor ikke si noe?

AVVERGEPLIKT

- § 196 fastslår at den som unnlater å anmelde til politiet eller på annen måte søker å avverge en straffbar handling, eller følgene av den, kan straffes med bot eller fengsel i inntil ett år. Etter lovendringen inntreer avvergeplikten når man holder det for sikkert eller mest sannsynlig at den aktuelle straffbare handlingen vil bli eller er begått. **Det skal mindre til før en slik plikt inntreer.**
- Når det er mistanke om at det skjer overgrep, er det ulovlig å ikke gjøre noe med situasjonen. Den yrkesmessige taushetsplikten er ikke til hinder for at politiet kan kontaktes. Ved lovendringen er det presisert at taushetsplikt må vike for avvergeplikten.

Akutt

Varsle

- **Ansvarlig leder skal varsle politiet.**
  - **Dersom kontakt med nærmeste leder ikke er mulig, ta kontakt med ledernivået over eller politiet.**
  - **I samråd med politiet skal offeret til voldtektsmottak/legeundersøkelse.**
-

- **Mens du venter på at politiet skal komme**
  - **Sørg for at offeret ikke vasker seg.**
  - **Sikre åstedet i påvente av at politiet. Lås dører og vinduer.**
  - **Sørg for at tøy ikke vaskes. Klær ol. med mulig DNA-spor (spytt, sæd, hår osv.), skal primært pakkes i papirsekker.**
  - **Lås inn dokumenter og gjenstander.**
  - **Si til personen som er utsatt at du vil hjelpe. Ikke lov at du ikke skal si det til noen. Informer om at du må fortelle om hendelsen videre. Husk også at du har taushetsplikt.**
  - **Du skal ikke konfrontere antatt overgriper.**
  - **Politioppgaver overlates til politi. Virksomheten skal politianmelde saken.**

MISTANKE

- **Du skal ikke være alene med mistanken. Henvend deg til nærmeste/ansvarlig leder, eller ved behov gå direkte til ledernivå over, eller til politiet.**
- **Antatt overgriper må ikke konfronteres med mistanke pga. fare for bevisforspillelse.**
- **Søk råd hos politiet (barnehuset), kommunepsykolog, ressursgrupper, Habiliteringstjenesten eller andre relevante instanser.**
- **Dersom den utsatte forteller selv, så skal det oppfordres til å fortelle fritt uten press.**

- **Skriv ned ordrett hva som blir fortalt. Du kan spørre når hendelsen skjedde sist gang. Skriv ned detaljer og uttalelser den utsatte kommer med så ordrett som mulig.**
- **Si at du vil hjelpe. Ikke lov at du ikke skal si det til noen. Forklar at du må fortelle det videre.**
- **Dersom mistanke ikke rettes mot foreldre/pårørende skal leder i de fleste tilfeller sørge for at de blir informert om mistanken, i tråd med den utsattes ønsker og behov, gjerne i samråd med politiet.**
- **Dokumenter med å notere. Følg bruksanvisningen på nett.**

SAMTALE MED POTENSIELT OFFER.

- **Vær lyttende til hva vedkommende forteller**
- **Ta vedkommendes utsagn på alvor**
- **Vær bekreftende til hva vedkommende forteller**
- **Oppmuntre vedkommende til å fortelle**
- **Ikke still konfronterende spørsmål**
- **Ikke la samtalen bære preg av etterforskning**

Samtalen skal ikke bekrefte mistanken på at det er begått vold, men styrke mistanken nok til at du melder saken

DOKUMENTER DET SOM SKJER

DET ER VIKTIG FOR POLITIETS ETTERFORSKNING AT
DU NOTERER ALT SOM SKJER UNDERVEIS.

DOKUMENTER DET SOM SKJER

DET ER VIKTIG FOR POLITIETS ETTERFORSKNING AT DU NOTERER ALT SOM SKJER UNDERVEIS.

GENERELT:

Husk at

- Du som ansatt skal ikke drive etterforskning, bare samle relevant informasjon til politiet tar over saken.
- Må bli skrevet ned umiddelbart etter at informasjonen har fremkommet. Må oppbevares på et sikkert sted, blant annet fordi det kan bli brukt som bevis i en senere rettssak.

Slik skriver du rapporten

- Du skal dokumentere alt som sies, alt som skjer og alt som gjøres. Vær nøye med å tilstrebe objektivitet.
- Dokumentet må vise så nøyaktig som mulig hva som har blitt sagt og gjort av personene som har vært involvert: Offeret, potensiell overgriper og mulige vitner.
- Rapporten skal baseres på fakta. Dersom deler av rapporten inneholder dine vurderinger eller meninger skal det være tydelig. Dersom den inneholder informasjon fra andre personer må det gå klart frem hvem dette er.

Mal for rapport

Skriv bare ned noe der du har konkrete opplysninger. Hopp over punkter du er usikker på.

- OPPLYSNINGER OM OFFERET:
  - Navn, fødselsdato, kjønn og alder
  - Adresse og telefonnummer
  - Navn evt. ektefelle eller samboer
  - Bistandsbehov som offeret har, for eksempel hva angår kommunikasjon
  - Navn på pårørende og evt. verge
  - Hvorvidt offeret er kjent med at prosedyren er satt i verk – hvis ikke: gi begrunnelse
  - Offerets samtykkekompetanse. Har offeret samtykkekompetanse eller bør dette utredes?

- INFORMASJON OM OVERGREPET
  - Hvordan og når ble mistanken fremmet?
  - Når og hvor skal det påståtte overgrepet ha skjedd?
  - Faktabeskrivelse av overgrepet
  - Hvordan beskriver offeret overgrepet?
  - Fins det opplysninger om mulige vitner og evt. hvordan disse kan kontaktes?
  - Er det fare for nye overgrep mot dette offeret eller andre?

- INFORMASJON OM OVERGRIPER (hvis kjent)
  - Navn, alder og kjønn
  - Hva er hans/hennes relasjon til offeret?
  - Er offer og overgriper naboer i bofellesskap/samløkaliserte boliger?
  - Jobber de sammen (eller går på skole sammen eller lignende)?
  - Er overgriperen ansatt eller frivillig?
  - Hva er overgriperens stilling/rolle?
  - Hvilken organisasjon er overgriper ansatt i?
  - Kan andre personer være i risiko for overgrep av samme overgriper?

- HAR NOEN UMIDDELBARE TILTAK BLITT SATT IVERK?
  - Hvilke instanser har vært kontaktet: politi, ambulanse, lege eller andre?
  - Hvilke tiltak har blitt satt i verk?
  - Beskriv eventuelle planer om tiltak for å sikre offeret som skal settes i verk
  - Har barnevernet blitt varslet om barn er involvert?
  - Bør overgriper ilegges kontakt-/besøksforbud?

MISTANKE. HVA GJØR DU?

Kristin og Lars er kjærester
Kristin og Lars er kjærester.
Begge trenger en del hjelp i
hverdagen. De har begge
diagnosen moderat
utviklingshemning.

FOREBYGGING

- Ledernivå
  - Gjennomgå veileder
  - Mulighet for kurs, e-læringskurs ol.

- Tjenesteyternivå
  - Personalsamlinger med øvelser
  - Bruk vernmotovergrep.no og case

- Hos den utviklingshemmede
  - Om seksualitet og grenser **KIS**
  - Om rettigheter og retningslinjer

HVA GJØR BUFDIR VIDERE

- Retningslinjene utvides nå til barn og unge.
  - Seksuelle overgrep, fysisk vold, psykisk vold og omsorgssvikt.
- Felles veileder for barnevern og helse og omsorgstjenestene om barn og unge med nedsatt funksjonsevne.
- **TryggEst**
- **En modell for vern av personer som i liten eller ingen grad er i stand til å beskytte seg selv.**
  - **Pilot i 2018-2019.**

MEN ALT ER AVHENGIG AV DEG

